

REGISTERBLAD

Område av riksintresse för Kulturmiljö i Kalmar län.

Områdesnamn: Hulterstad - Stenåsa

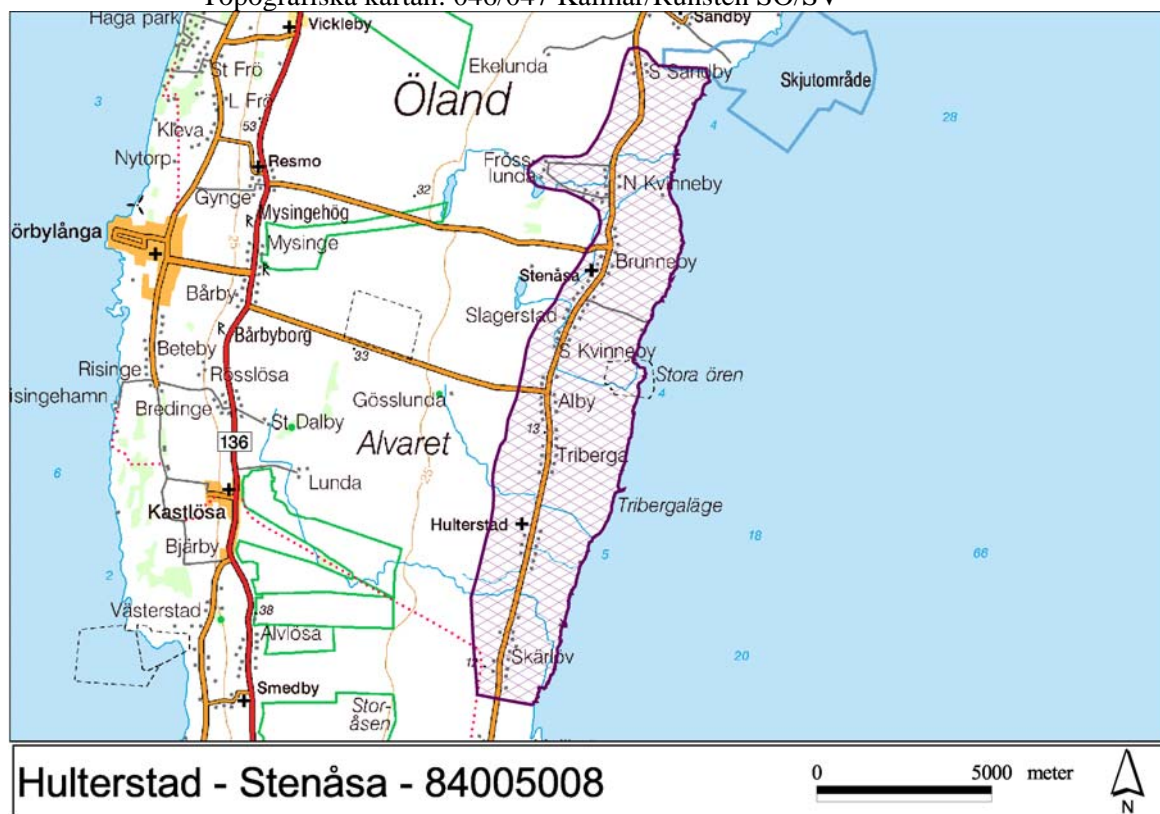
Områdeskod: 84005008

Kriterier: Fornlämningar, Bebyggelse, Odlingslandskap.

Kommun: Mörbylånga

Kartblad: Ekonomiska kartan: 046 19

Topografiska kartan: 046/047 Kalmar/Runsten SO/SV

Övriga riksintressen enligt NRL som berör området: NRL 2:6; Naturvård N 66, Friluftsliv F 12 samt NRL 3:1,2 och 3.

Skydd

- § Lagen om kulturminnen m m. (SFS 1988:950)
- § Kungörelse med föreskrifter om offentliga byggnadsväsendet
- § Förordning om förvaltning av kyrklig jord
- § Begravningskungörelsen
- § Naturvårdslagen

Hot

- Igenväxning av landskapet.

Åtgärdsförslag

- Eventuell ny bebyggelse bör endast tillkomma i anslutning till redan-befintlig bebyggelsegrupp och skall anpassas till lokal byggnadstradition.
- Fornlämningsområdena vårdas.m,

Områdesbeskrivning

Området sträcker sig utmed östra landsvägen från Skärlöv i söder knappt två mil norrut till S. Sandby. Kulturlandskapet är helt öppet med åkrar och betande strandängar med mot Östersjön och Stora Alvaret åt, väster.

Söder om Skärlöv, strax norr om Storbrobäcken, finns ett fornlämningsområde i betesmark omfattande tre husgrunder av, kämpagravstyp samt ett gravfält med ca 50 synliga, främst runda stensättningar och ett 30-tal kullfallna bautastenar.

Söder om Hultestad, främst mellan malmbebyggelsen och östra landsvägen, ligger ett av Ölands största järnåldersgravfält med över 160 synliga anläggningar; rektangulära och runda stensättningar, högar, treuddar, närmare 60 resta och kullfallna bautastenar och rester av hållkistor i form av kantställda kalkstensflisor i markytan. Det är något skadat av gamla grustäkter. I kyrkan förvaras sju runstensfragment.

Mellan Alby och Trib erga byar på landborgskrönet utmed lannvägen finns omfattande sammanhängande fornlämningsområde på den s k Trib ergatäkten. Fornlämningarna utgörs av ett stort antal kullfallna och resta bautastenar och utgör resterna av ett mycket stort gravfältskomplex. Även söder om Trib erga by finns ett gravfält med runda stensättningar och resta stenar. På alvaret, ca en kilometer väster om Trib erga by, ligger Trib erga borg, en fornborg. Borgen mäter 60-62 meter i diameter.

Ett par hundra meter söder om Södra Kvinneby finns ett mindre gravfält, strax väster om landsvägen. Det består av ett par stensättningar samt ett större röse - Tannes hög.

En knapp kilometer öster- om Frösslunda by ligger ett monumentalt, röse Flajenrör - som impediment i öppen betesmark. Röset är helt bevuxet med almar. Ett par kilometer nordöst om byn ligger ett gravfält med flera runda stensättningar. Gravfältet ligger precis på gränsen till Stora Alvaret.

Ca 1 kilometer norr om Norra Kvinneby finns ett gravfält på landborgskrönet. Det är ett stort, sammanhängande gravfältskomplex med ett stort antal synliga fornlämningar bl a runda och rektangulära stensättningar, högar, treuddar, hållkistor och resta stenar. Gravfältet, som är mycket långsträckt, fortsätter norrut mot Södra Sandby. Det ligger på den s k Frösslundatäkten.

Vid södra infartsvägen till Frösslunda, ca 1 kilometer öster om byn, finns en mycket välbevarad, tunnvalvd kalkstensbro. Den är troligen uppförd på 1700-talet. Ytterligare en kalkstensbro från 1700-talet ligger alldeles söder om Frösslundatäkten, en dryg kilometer norr om Norra Kvinneby.

På alvarmarken väster om S. Sandby finns flera stensättningar och resta stenar. Strax söder om byn finns resterna av ett större gravfält med synliga stensättningar och kullfallna bautastenar. På betesmarken mellan byn och Östersjön, i "sjömarken", finns ett större, sammanhängande stensträngssystem. Intill dessa stensträngar finns flera andra fornlämningar i form av resta stenar och stensättningar.

En av Ölands märkligaste fornborgar, Sandby borg, ligger ca två kilometer sydost om byn. Borgen är uppförd alldeles intill strandkanten och genom flygfotografering har konstaterats att

borgen ursprungligen haft ett system av radiellt liggande husgrunder.

Skärlov är en, långsträckt by med över tjugo gårdsanläggningar på rad. Flertalet manbyggningar ligger vända mot bygatan/landsvägen med undantag för ett par gårdar i byns norra del där ladulängorna ligger vända mot vägen. I byn finns flera gårdsanläggningar som är välbevarade. Flertalet manbyggningar är envånings salsbyggnader under sadeltak. Här finns också ett par äldre tvåvåningshus av parstugutyp. Ladulängorna är genomgående uppförda i kalksten.

Söder om byn finns en relativt omfattande malmbebyggelse, huvudsakligen bebyggd med bostadshus från 1900-talets första årtionden. Där finns också en välvd kalkstensbro över Storbrobäcken. Dryga halvkilometern väster om byn, ute på alvaret, ligger Skärlovs f d järnvägsstation.

Gårdarna i *Hulterstad*, med undantag för Prästgården, ligger alla öster om landsvägen med tätt liggande manbyggnader på rad mot vägen. Ekonomibebyggelsen är uppförd i kalksten och trä och endast delvis synlig från bygatan/landsvägen. En liten inkörsgata leder förbi manbyggnaderna direkt in på respektive gårdsplan. Manbyggnaderna är genomgående envåningshus av salstyp under sadeltak uppförda under 1800-talets senare del och kring sekelskiftet. Byn drabbades av brand 1933, varvid några gårdar förstördes helt.

Mitt emot gårdarna, väster om bygatan, ligger några bostadsfastigheter av malmtyp, flertalet uppförda under 1900-talets första årtionden. Omedelbart söder om byn ligger malmen, som är en av Ölands största. Räckan av malmfastigheter mäter närmare 1 kilometer i längd. På malmen finns flera mycket välbevarade stugor i skiftesverk med tillhörande små ekonomibyggnader i kalksten. Här ligger också handelsboden, en f d bysmedja i kalksten och en stubbkvarn.

Hulterstads kyrka är belägen alldeles norr om byn, väster om landsvägen. Det är en medeltidskyrka med torn från 1100-talet. Den byggdes om radikalt 1803, varvid endast tornet och långhusets väggar bevarades. Den är restaurerad i ett par omgångar under 1900-talet. Prästgården är belägen alldeles intill kyrkan. Gården har mycket välbevarad bebyggelse med manbyggnad under brutet tak och två flygelbyggnader i putsad kalksten mot vägen. Norr om kyrkan ligger den f d kyrkskolan, en exteriört mycket välbevarad byggnad från 1800-talets mitt.

Triberga drabbades 1920 av en förödande brand då nästan samtliga gårdar i byn brann ned. Byns byggnadsbestånd härrör således till stor del från 1920-30-talen. Radbystrukturen är emellertid mycket välbevarad med gårdar på ömse sidor av bygatan/landsvägen. Ekonomibebyggelsen är till stor del uppförd i kalksten, vanligtvis är ladulängornas gavlar vända mot vägen.

Norr och söder om själva byn finns rester av äldre malmbebyggelse, stugor och små ekonomibyggnader i kalksten från 1800-talet. Här finns också några bostadsfastigheter från 1900-talets första årtionden. Ett par hundra meter norr om byn ligger en kvarn av holländsk typ uppförd i putsad kalksten. Söder om byn står ett par stubbkvarnar.

Alby är en långsträckt radby där flertalet gårdsanläggningar ligger väster om landsvägen med manbyggningarna vända mot bygatan. Några av manbyggningarna är välbevarade en- och tvåvåningshus uppförda under 1800-talets senare hälft. Flertalet ekonomibyggnader är uppförda i kalksten. Mellan gårdsanläggningarna och bygatan finns små trädgårdar. Till respektive gård leder en uppfartsväg från landsvägen förbi manbyggningen direkt in på gårdsplanen.

Omedelbart söder om byn ligger malmen. Här finns flera mycket välbevarade stugor i skiftesverk från 1800-talet samt några hus från 1900-talets första årtionden. Till flera av dessa malmfastigheter hör små ekonomibyggnader i kalksten. På malmen, intill bytorget, ligger en f d

bysmedja i kalksten. Öster om landsvägen ligger bl a ett f d mejeri, handelsbod samt ytterligare några fastigheter av malmtyp.

Gårdarna i Södra Kvinneby är belägna väster om bygatan/landsvägen. Ladulängorna står i regel med fägårdens sidolängor mot vägen. De är , genomgående uppförda i gråputsad eller oputsad kalksten. I byns södra del finns ett par sammanbyggda ladulängor med portskjul mot vägen. På ett par av gårdarna finns välbevarad, småskalig mangårdsbebyggelse.

Ett par hundra meter söder om byn finns en mycket välbevarad, välvd kalkstensbro uppförd på 1700-talet.

Stenåsa kyrka är uppförd 1831. Lanterninen har en svängd huv, täckt av plåt. Kyrkogården inhägnas av en väl lagd kalkstensmur.

Skolhuset, uppfört kring 1800-talets mitt, ligger strax nordöst om kyrkan på mark tillhörande Lilla Brunneby.

Stenåsa, Slagerstad byar bildar här en enda sammanhängande bygata, där gränsen mellan byarna svårligen kan upptäckas från landsvägen. På de flesta gårdarna finns mycket välbevarade ladulängor, flertalet vända mot bygatan, uppförda i kalksten som vit- eller gråputsats. Särskilt i den norra delen finns mycket vackra längor med portskjul mot vägen. I Slagerstad har de ladulängor som låg parallellt med vägen i regel rivits. I stället ligger här sidolängornas gavlar mot vägen. Manbyggnaderna är dels tvåvånings salsbyggnader, dels envåningshus av parstugu- eller salstyp under sadeltak eller brutet tak. I den norra delen finns ett par villor från 1920-30-talen. Mellan flera av gårdarna och vägen finns stenmurar mot de något indragna stenlängorna. Välbevarad malmbebyggelse finns utefter landsvägens östra sida, mitt emot gårdarna, samt norr om byarna upp emot kyrkan.

Söder om byarna på den s k Slagerstadtäkten finns en omfattande malmbebyggelse på ömse sidor av östra landsvägen. Bebyggelsen består dels av välbevarad stugbebyggelse från 1800-talet och 1900-talets första årtionden, dels ett par moderna fritids- och bostadsfastigheter. Till de äldre malmfastigheterna hör i regel små ekonomibyggnader, vinkelställda mot vägen, uppförda i kalksten och/eller trä. Dessa fastigheter inhägnas ofta av väl lagda kalkstensmurar eller spjälstaket.

Lilla Brunneby sträcker sig ned till Stenåsa kyrka med gårdsanläggningarna belägna öster om landsvägen, något åtskiljda från varandra. I byn finns flera välbevarade kringbyggda gårdsanläggningar med äldre ekonomibebbyggelse i gråputsad kalksten. Manbyggnaderna är av skiftande slag, dels tvåvåningshus av parstugutyp, dels envåningsbyggnader av parstugueller salstyp. Ett par av gårdarna har manbyggnaderna mot vägen/bygatan.

Norr om byn och utmed vägens västra sida ned mot kyrkan finns välbevarad malmbebyggelse med inslag av villa- och funkisbebyggelse från 1930-40-talen. Alldeles öster om kyrkan ligger bl a en exteriört välbevarad tvåvånings enkelstuga samt en ryggåsstuga i skiftesverk.

Norra Kvinneby ligger i väst-östlig sträckning, vertikalt mot östra landsvägen. I bygatans förlängning går en av uppfartsvägarna till Frösslunda. Utefter bygatan finns stenmurar och planterade pilar och lönnar kring mangårdsbebyggelsen. Mangårdsbyggnaderna ligger på rad vända mot bygatan. De är genomgående relativt små salsbyggnader under sadeltak och på meterhög källarfot. Flera av dessa är exteriört välbevarade. Byns ekonomibebbyggelse utgörs huvudsakligen av äldre byggnader i kalksten och trä. Bakom fägårdarna finns små kalkstensiinhägnade lahagar.

Norr och väster om byn finns malmbebyggelse som till stor del består av mycket välbevarad stugbebyggelse från 1800-talet.

Frösslunda nås via två mindre vägar från Östra landsvägen. Utmed dessa vägar växer enstaka lövträd och buskar. Alldeles söder om byn finns en alvarmosse, Frösslundamossen, med stående vatten året om. Intill gårdarna och vid malmen finns höga lövträd och buskar. Gårdarna ligger ofta parvis, väl skiljda åt från varandra. Byn har inte den för Öland vanliga radbystrukturen.

Gårdarnas ladulängor ligger huvudsakligen mot öster. De är i regel uppförda i vit- eller gråputsad kalksten. I byn finns flera välbevarade gårdsanläggningar och enskilda byggnader. Flertalet manbyggnader är små salsbyggnader under sadeltak. Ett par manbyggnader är av villatyp uppförda på 1920-talet.

Mellan byn och Frösslundamosse ligger byns malm med ett par mycket välbevarade stugor från 1800-talets senare del. Till dessa fastigheter här små ekonomibyggnader i kalksten. Tomterria inhägnas av kalkstensmurar.

Södra Sandby är belägen strax öster om östra landsvägen. Den omges i norr och söder av ett öppet odlingslandskap med åkrar som inhägnas av kalkstensmurar. Väster om landsvägen vidtar Stora Alvaret, som närmast byn nyttjas som betesmark. Mellan östra landsvägen och byn ligger långsmala lahagar mot respektive gård. Byns manbyggnader ligger tätt intill varandra, parallellt med och vättande mot landsvägen. Flera av dessa är mycket välbevarade tvåvåningshus uppförda kring mitten av 1800-talet. I byn finns flera gårdsanläggningar av intresse.

Sammanfattning

Motivering: Öppet odlingslandskap med många radbyar med malmbebyggelse och betade sjömarker samt fornlämningsmiljöer.

Uttryck för riksintresset: Vid Hulterstad ett av öns största järnåldersgravfält, vid Sandby och Triberga ringformiga flatmarksfornborgar, den förra Ölands enda fornborg med strandläge, spridda husgrunder, gravfält och gravar. Ett flertal stora radbyar i laga läge med malmbebyggelse. En av Ölands största och bäst bevarade malmar ligger vid Hulterstads kyrkby, som också innehåller ett sockencentrum. Gårdsbyggnader från 1700- och 1800-talen i Frösslunda alvarby.

Referenser:

- Kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer på landsbygden inom Mörbylånga kommun på Öland. Riksantikvarieämbetet genom Johan von Reis. Kalmar 1979.
- Fornlämningsmiljöer på Öland. Länsstyrelsen i Kalmar 1981.